

обставин, що мають важливе значення для кримінального провадження без залучення неповнолітнього або за допомогою інших доказів; наявність у малолітньої особи здатності правильно сприймати обставини, що мають значення для справи; наявність у неповнолітньої особи здатності запам'ятовувати і впізнавати предмети або зовнішність людини, вміти за допомогою термінів і понять вказувати, за якими ознаками.

Список використаної літератури

1. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітько [та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. – Вид. 4-те, переробл. і доповн. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
2. Будзиньська А. Як опитувати дитину. Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих / А. Будзиньська. – Варшава : E.D.- DRUK-KACZMARCZYK, 2007. – 64 с.
3. Методичні рекомендації щодо пред'явлення для впізнання на попередньому слідстві № 5483/Кл / Головне слідче управління МВС України; НАВС України. – К. : [б. в.], 2001. – 32 с.
4. Белкин Р. С. Тактика следственных действий / Р.С. Белкин, Е.М. Лившиц. – М., Юрид. лит-ра. - 1997. – 176 с.
5. Басиста І. В. Пред'явлення особи для впізнання поза її візуальним спостереженням : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / І. В. Басиста. – К., 2006. – 19 с.

V. V. Polishchikov

FEATURES OF NOTIFICATION FOR INTRODUCTION FOR THE PARTICIPATION OF A UNIVERSAL PERSON

The article deals with the peculiarities of the tactics of presentation for identification with the participation of minors. On the basis of the analysis of the special literature and criminal procedural legislation, the procedure for preparing for the presentation for identification was provided. Attention is paid to tactical methods of conducting the investigative action under consideration. Age and possible individual characteristics of minors, as well as their age classifications are highlighted. The author provided the circumstances that are subject to the establishment of a minor during a pre-trial investigation and determines the factors that influence the effectiveness of the presentation for identification with the participation of minors. The emphasis is placed on the conditions under which the investigative action investigated is ineffective.

Key words: forensic tactics, investigative (wanted) action, presentation for identification, investigator, minors.

Стаття надійшла до редакції 04.11.2018 р.

УДК 347(045)

Є. В. Годованик

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПРАВА

Стаття присвячена проблемам визначення особливостей реалізації конституційно-правових норм у сучасних умовах розвитку системи права. Наголошується, що конституційно-правові норми як ефективний регулятор найважливіших соціальних відносин знаходять свій безпосередній практичний прояв у

формах їх реалізації в конкретних життєвих обставинах, що охоплюються сферою відповідної галузі як елемента національної системи права.

Ключові слова: конституційно-правова норма, правова система, конституційне право, система права.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку системи права як соціально-юридичного явища комплексне дослідження ефективності конституційно-правових норм, як вбачається, потребує, перш за все, формування нового теоретико-методологічного розуміння місця та ролі системи права загалом і, зокрема, системи конституційного права у національній правовій системі.

При цьому окремі конституційно-правові норми як ефективний регулятор найважливіших соціальних відносин знаходять свій безпосередній практичний прояв у формах їх реалізації в конкретних життєвих обставинах, що охоплюються сферою відповідної галузі як елемента національної системи права.

Метою дослідження є визначення місця і ролі системи права у сучасній національній правовій системі у контексті загальної конституційної модернізації суспільства та пошуку оптимальних шляхів підвищення ефективності конституційно-правових норм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем ефективності реалізації норм конституційного права присвячено праці таких видатних вітчизняних й зарубіжних науковців, як С. С. Алексєєв, М. О. Баймуратов, О. В. Богачова, С. В. Богачов, Л. Д. Воеводін, Ю. О. Волошин, Л. Дюгі, Л. І. Заморська, О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, К. Корсгаард, В. В. Лазарєв, А. Пінєр, П. М. Рабинович, С. Г. Стеценко, В. Л. Федоренко, В. П. Шаганенко, Ю. С. Шемшученко та інших.

Водночас наявні дослідження не вирішують завдання щодо пошуку принципово нових підходів до визначення комплексної соціальної та юридичної моделі реалізації конституційно-правових норм у системі права сучасної правової держави, у тому числі – з урахуванням інтеграційного чинника, що значно впливає на загальну ефективність та дієвість функціонування національних правових систем європейських держав, особливо зважаючи на інтенсифікацію процесу реалізації конституційної реформи в українському суспільстві на новітньому етапі його суспільно-правового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Слід відзначити, що Словник іншомовних слів визначає термін «реалізація» (пізньолат. *realis* – річовий) у двох значеннях: 1) здійснення чого-небудь, втілення у життя якого-небудь плану, проекту, програми, наміру і т. п.; 2) продаж товару; перетворення майна або цінних паперів у гроші [1, с. 429].

У юридичній літературі реалізація норм права зазвичай розглядається як процес втілення правових приписів у поведінці суб'єктів та їх практичній діяльності щодо здійснення суб'єктивних прав та виконання юридичних обов'язків [2, с. 30]. Реалізацію права також можна розглядати як діяльність суб'єктів, сформовану відповідними мотивами і поставленими цілями для задоволення суб'єктивних потреб [2, с. 30].

Реалізацію права розуміють також як фактичне здійснення правових приписів у поведінці та діяльності (бездіяльності) суб'єктів права [3, с. 127]. Саме через реалізацію норм права досягається результат, зміст якого був закладений законодавцем при виданні норми права [4, с. 208].

Таким чином, реалізація права, за слушним визначенням О. В. Легкої, це інтелектуально-вольова діяльність суб'єктів права, що спрямована на використання, виконання, дотримання та застосування правових норм, здійснюється для задоволення потреб та досягнення бажаного особистого чи соціального результату [2, с. 30].

Вплив процесу реалізації правових норм на підвищення рівня їх соціальної ефективності слід розглядати крізь призму його загального значення у правовому механізмі, що проявляється з декількох основних доктринальних позицій.

По-перше, шляхом правореалізації здійснюються суб'єктивні права та обов'язки, без яких учасники не зможуть самостійно втілити правові норми у життя.

По-друге, норми права встановлюють специфіку правовідносин, відповідно до якої визначається поведінка учасників правовідносин.

По-третє, реалізація норм права необхідна також у разі виникнення спору між учасниками правовідносин.

По-четверте, реалізація норм права виникає з необхідності контролю з боку держави за законністю та доцільністю дій учасників правових відносин або коли вимагається офіційне підтвердження наявності або відсутності конкретних фактів та спеціальне їх юридичне оформлення [5, с. 83].

Реалізація норм права передбачає соціальну і юридично значиму поведінку суб'єктів, їхню позитивну діяльність для досягнення певних соціальних результатів. Проте ця поведінка не є кінцевим результатом реалізації правового припису. Як і правова поведінка реалізація норм права нерозривно пов'язана з досягненням певного соціального ефекту. Учасники конкретних суспільних відносин діють у відповідності з чинним законодавством, виконують його вимоги і, врешті решт, створюють порядок, який, на погляд держави, найкраще відповідає інтересам суспільства та особи, забезпечує подальший прогресивний розвиток суспільства. При цьому норми права, як вважється у загальній теорії держави і права, можуть бути реалізовані по-різному: у правовідносинах і поза ними, за участю державних органів і без них. При цьому конкретна форма реалізації правових норм залежить від особливостей їхніх гіпотез і диспозицій, специфіки суспільних відносин, що ними регулюються, характеру поведінки суб'єктів, які беруть участь у реалізації правових норм. У цьому зв'язку, на основі певних ознак та критеріїв можуть розрізнятися види реалізації норм права [6, с. 217].

Іншими словами, реалізація загальних настанов – це втілення в життя загальних приписів, що містяться в преамбулах законів; у статтях, що фіксують загальні завдання і принципи права. Вплив права на суспільні відносини у результаті реалізації його загальних настанов, завдань і принципів може бути досить важливим, але він позбавлений юридичної специфіки і має ідейний, моральний характер, виражає «дух» права, а не його букву.

Реалізація загальних правових норм поза правовідносинами – це втілення у життя загальних норм, що встановлюють правовий статус і компетенцію суб'єкта права, тобто безперешкодне використання суб'єктом юридичних прав та виконання суб'єктивних юридичних обов'язків – без конкретних зв'язків або відносин між суб'єктами права.

У свою чергу, реалізація конкретних правових норм у конкретних правових відносинах – це втілення у реальні суспільні відносини приписів конкретних норм права із встановленими правами та обов'язками.

Деякі автори зазначають, що можна виокремити два елементи, дві сторони реалізації норм права. Перша охоплює поведінку людей, через яку втілюється в життя диспозиція норм права. Друга виражається в поведінці, яка реалізує санкції норм права. Але обидві сторони є складовими змісту реалізації норм права в цілому. В свою чергу виокремлення двох сторін, елементів змісту реалізації норм права дозволяє говорити про два рівні реалізації, які дозволяють зрозуміти механізм реалізації [7, с. 39].

Інші автори пропонують розглядати реалізацію норм права через механізм правового регулювання, виокремлюючи: регламентацію суспільних відносин (юридичні

норми); дію юридичних норм (правовідносини); реалізацію суб'єктивних прав та обов'язків (правозастосовні акти). При цьому зазначається, що правосвідомість та законність виступають фундаментом реалізації норм права [8, с. 197].

У цьому контексті слід зазначити, що законність як чинник ефективної реалізації норм права у національній правовій системі сучасної держави має вкрай важливе, системоутворююче значення. Юридичний зміст та правова природа вказаного принципу і відповідної практично-праксіологічної домінанти конституційно-правового статусу інститутів публічної влади чітко визначені у ч. 2 ст. 6 Конституції України [9], згідно положень якої «органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України», причому при застосуванні даної норми слід враховувати припис ч. 2 ст. 8 Основного закону нашої держави, що встановлює ієрархію актів законодавства (тобто законів у широкому сенсі цього поняття. – Авт.): «Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй».

Отже, у подібний спосіб висувається один з основних критеріїв визнання закону правовим, яким визнається їх відповідність положенням Конституції у будь-якій її частині.

Таким чином, законність у процесі реалізації конституційно-правових норм слід трактувати як дотримання органами публічної влади та їх посадовими особами чинного законодавства, що виражається у реалізації своєї компетенції виключно у тих формах, способах, методах і межах, що встановлені Конституцією та законами держави, які безпосередньо регулюють їх конституційно-правовий статус.

В цілому, законність має забезпечувати реалізацію прав, свобод і законних інтересів громадян, рівність усіх перед законом. Водночас принцип законності означає, що органи законодавчої, виконавчої, судової влади та органи місцевого самоврядування мають діяти лише в порядку і в межах компетенції, визначеної Конституцією України, законами, іншими нормативно-правовими актами.

Як засадничий принцип регулювання конституційно-правових відносин, законність передбачає, що держава здійснює свої конституційні функції виключно правовими засобами і в правових формах. Це зумовлено насамперед значенням діяльності та впливу органів публічної влади на всі сфери суспільних відносин, їх правом приймати нормативні та індивідуальні правові акти, розглядати і вирішувати на правозастосовчому рівні справи про застосування заходів адміністративної та дисциплінарної відповідальності, тобто здійснювати т. з. адміністративну юрисдикцію.

З огляду на це, правомірність діяльності органів публічної влади є «стрижнем режиму законності в державі» [10, с. 3], причому особливого значення режим законності набуває в період політичної, соціально-економічної перебудови суспільства, коли необхідна висока організованість діяльності органів публічної влади, дисциплінованість посадових осіб на усіх рівнях повсякденної, перманентної реалізації конституційно-правових норм.

Крім того, законність як принцип конституційного права тісно пов'язана з дисципліною в державному управлінні. Законність і дисципліна – це, за нашим глибоким переконанням, необхідні та невід'ємні умови утвердження демократичної, правової держави, оскільки спрямовані на забезпечення функціонування громадянського суспільства, активної ролі особи в усіх сферах суспільного життя. Ці явища мають загальну мету в сфері публічного управління, хоча дещо відрізняються за своїм спрямуванням. Дисципліна у державному управлінні передбачає певні вимоги до поведінки суб'єктів, які включають дотримання різних видів соціальних норм, у тому

числі правових і моральних.

У цьому контексті варто відзначити, що в юридичній літературі найчастіше дисципліна визначається як точне, своєчасне і неухильне додержання встановлених правовими та іншими соціальними нормами правил поведінки у державному і суспільному житті. Дисципліна є необхідною умовою ефективного функціонування суспільства і держави, досягнення поставленої мети у діяльності органів державної влади та їх посадових осіб, підприємств, установ, організацій, а також громадян. Дисципліна може бути різних видів: договірна, військова, фінансова, трудова тощо, але для сфери публічного управління основне значення має службова дисципліна в державних органах, передусім – в органах виконавчої влади. Хоча законність на відміну від дисципліни означає дотримання насамперед правових норм, заходи щодо забезпечення законності у державному управлінні завжди передбачають в кінцевому підсумку забезпечення належного стану дисципліни державних службовців як посадових осіб конституційно визначених (тобто юридично легітимних. – Авт.) органів публічної влади [11, с. 346-347].

Найбільш поширеним і важливим є поділ форм реалізації норм права за характером дій правореалізуючих суб'єктів. На цій підставі розрізняють такі форми реалізації: дотримання (суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права); виконання (суб'єкт виконує дії, до яких його зобов'язують приписи норми права); використання (суб'єкт відповідно до своїх інтересів і потреб використовує права, надані йому відповідно до приписів норм права); застосування (діяльність державних органів або посадових осіб, що спрямована на реалізацію норм права з метою вирішення конкретної справи шляхом видання індивідуально-правових приписів).

Дотримання (додержання) норм права – це така форма реалізації норм права, за якої суб'єкт не вчиняє дій, заборонених приписами права. При дотриманні (додержанні) правових норм поведінка суб'єкта узгоджується з нормами-заборами, тобто реалізуються забороняючі норми права. У заборонах вказується небажана для суспільства і держави поведінка. Забороняючі норми можуть прямо не формулювати заборону, але вона логічно випливає із змісту норми: якщо в санкції норми встановлено юридично негативні наслідки, то такі дії заборонені законодавцем. Дотримання (додержання) норм права здійснюється пасивною поведінкою суб'єктів: вони не чинять дій, заборонених нормами права, і в такий спосіб додержуються правових заборон.

Прикладом реалізації конституційно-правової норми у формі її дотримання (додержання) є утримання від порушення як індивідами, так і, насамперед, органами публічної влади (як державної, так і муніципальної) конституційних приписів про свободу вираження поглядів як у політичній, так і в культурній сфері суспільних відносин, адже вказана свобода становить суттєве підґрунтя демократичного суспільства та «основну умову його прогресу й розвитку кожної особистості» [12, с. 76].

Виконання норм права – це така форма їх реалізації, за якої суб'єкт виконує дії, до вчинення яких його зобов'язують приписи норм права. Зобов'язуючі норми закріплюють вимоги активної поведінки щодо здійснення зазначених у цих нормах позитивних дій з боку фізичних або юридичних осіб. Здійснення таких позитивних дій спрямоване на досягнення бажаного для суспільства, держави і особи соціального результату. Відмова від виконання зобов'язуючих норм або їх неналежне виконання тягне за собою застосування примусової сили держави. І навпаки, людина, яка активно, якісно виконує свій обов'язок, може бути заохочена.

Так, наприклад, виконанням конституційно-правової норми за своєю іманентною онтологічною сутністю є діяльність конституційних органів держави, що в межах своїх повноважень здійснюють її зовнішні функції.

У цьому контексті слід відзначити, що механізм реалізації конституційно-правових норм про зовнішню політику держави передбачає функціонування системи державних органів з відповідною компетенцією, що є безпосереднім предметом регулювання всіх світових конституцій та відображає конституційно-правове регулювання зовнішньої політики на будь-якому історичному етапі становлення конституціоналізму як політико-правової категорії.

Більше того, процесу формування і здійснення зовнішньополітичного курсу держави властивий ряд особливостей, які залежать від певних характеристик політичної системи суспільства, а також визначаються специфікою глобальної системи міжнародних відносин на даний час. За оцінкою фахівців, «зовнішня політика мусить здійснюватися на ефективній внутрішньополітичній основі, і ця внутрішньополітична основа має ґрунтуватися на ефективному відображенні за межами країни ключових елементів національного життя... У цьому розумінні зовнішня політика є внутрішньою політикою» [13].

Разом з тим, процес розробки і реалізації національної зовнішньої політики є детермінованим у рамках механізму зовнішніх відносин держави (інші варіанти цього ж терміну – «конституційно-правовий механізм зовнішніх відносин»; «зовнішньополітичний механізм держави»). За поширеним у колишній радянській доктрині визначенням, зовнішньополітичний механізм держави становить «сукупність певним чином організованих і взаємодіючих державних органів, які беруть постійну участь у процесі розробки і здійснення тих чи інших зовнішньополітичних рішень цієї держави» [13]. Однак, як здається, дане означення є досить неповним, оскільки термін «сукупність» є дещо аморфним з системної точки зору, а формула «певним чином організованих і взаємодіючих державних органів» залишає абсолютно невизначеними питання як про характер такої організації і взаємодії, так і, зрештою, про те, які саме державні органи беруть участь у даному процесі загалом.

Висновки. Отже, у результаті проведеного дослідження сутності та основних форм реалізації норм конституційного права у сучасних умовах розвитку системи права можна дійти до таких найважливіших висновків: а) під реалізацією конституційно-правових норм у сучасній правовій державі слід розуміти процес їх безпосереднього втілення у поведінці суб'єктів конституційно-правових відносин шляхом здійснення ними певних дій (активна реалізація) або утримання від тих чи інших дій (пасивна реалізація); б) основними формами реалізації конституційно-правових норм є їх дотримання, виконання, використання, а специфічною (непрямою) формою – застосування; в) у сучасних умовах розвитку системи права ефективність реалізації конституційно-правових норм безпосередньо залежить від якості конституційної правотворчості, основними критеріями якої є належна мета конституційно-правового регулювання, юридична законодавча техніка, діалектичний зв'язок з іншими конституційно-правовими нормами та внутрішня здатність конкретної норми формувати правомірну поведінку індивіда в усіх подібних фактичних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1989. – 624 с.
2. Легка О. В. Реалізація норм права: теоретико-правові аспекти / О. В. Легка // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 30-33.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави / П. М. Рабінович. – К., 2001. – 176 с.
4. Хропанюк В. Н. Теория государства и права. Учебник : 3-е изд. дополн. и испр. / В. Н. Хропанюк. – М. : 2008. – 384 с.
5. Лазарев В. В. Социально-психологические аспекты применения права / В. В.

Лазарев. – Казань, 1982. – 143 с.

6. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : Підручник. 3-тє видання / О. Ф. Скаун. – К. : Алерта, 2012. – 524 с.

7. Решетов Ю. С. Реализация норм советского права: системный анализ / Ю. С. Решетов. – Казань, 1989. – 154 с.

8. Алексеев С. С. Механизм правового регулирования в социалистическом обществе / С. С. Алексеев. – М., 1966. – 187 с.

9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

10. Тихомиров Ю. А. Критерии законности правовых актов / Ю. А. Тихомиров // Право и экономика. – 1997. – № 19-20. – С. 3-6.

11. Адміністративне право України. Академічний курс : Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія : В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.

12. Бурлацкий Ф. М. Проблемы прав человека в СССР и России / Ф. М. Бурлацкий. – М. : Аспект-пресс, 1999. – 270 с.

13. Черченко І. Поняття конституційно-правового механізму зовнішніх відносин держави / І. Черченко [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/38/1548>

Y. V. Hodovanyk

THE FEATURES OF REALIZATION OF CONSTITUTIONAL LAW NORMS IN THE MODERN CONDITIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF LAW

The article is devoted to the problems of determining the peculiarities of the implementation of constitutional law norms in the modern conditions of the development of the system of law. It is emphasized that constitutional law norms as an effective regulator of the most important social relations find their immediate practical manifestation in the forms of their realization in the concrete life circumstances covered by the sphere of the relevant branch as an element of the national system of law.

Key words: constitutional law norm, legal system, constitutional law, system of law.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2018 р.

УДК 341.1(045)

І. В. Польщиков

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ІМАНЕНТНА ФУНКЦІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

У статті розглядаються сутність та форми реалізації міжнародного співробітництва органів місцевого самоврядування. Пропонується концепція іманентної компетенції органів місцевого самоврядування у сфері міжнародного співробітництва. Аналізується гіпотеза про існування міжнародної правосуб'єктності органів місцевого самоврядування у сучасних умовах правової глобалізації та європейської міждержавної інтеграції.

Ключові слова: муніципальне право, місцеве самоврядування, сучасний муніципалітет, муніципальна влада, муніципальні права людини, децентралізація.